

Järva begravningsplats och naturområde är en ny typ av begravningsplats, med gravkvarter utformade som öar omgivna av ängsmarker och grusvägar.

NOMINERAD TILL
Stenpriset
2025

Öar som förenar

Järva begravningsplats belönades nyligen med Sveriges Arkitekters pris Landmärket. Petter Eklund har besökt en plats för alla trosbekännelser, som både pekar mot framtiden och blinkar till historien och Skogskyrkogårdens arkitektur.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ALEXANDER ASSAL & PETTER EKLUND**

Gravkvarteren är inramade med kallmurade ha-ha-diken eller andra typer av stensättningar.

Det här är ett ställe att leva på. Järva begravningsplats invigdes i oktober 2024 och är nu i drift, även som en plats att tycka om och vilja besöka. Kyrkogårdar och begravningsplatser har alltmer börjat fungera som parker, en avdramatisering av dödens närvaro i livet.

De döda lever i våra minnen, sätter oss i perspektiv. En man i kebabgrillen

i Tensta centrum prisar den nya platsen:

– Jag har varit där flera gånger på begravningsplatsen, men går också dit för att det är ett härligt ställe att tänka, be och minnas på, säger han.

Samma sak med en barista på kaféet mitt emot:

– Jag har hört mycket gott om den platsen här bland mina kunder. Jag ska gå dit, säger han.

De muslimska församlingarna i norra och västra Stockholm har länge saknat en närliggande plats att begrava sina döda på.

– Det är fint att begravningsplatsen är klar och att de känner sig välkomna här, säger Annelie Sjöström, kommunikationsansvarig på Kyrkogårdsförvaltningen som är byggherre.

Att kunna lägga sina döda i marken nära boendet skapar hembygd. Så har det varit i tusentals år här i trakten som är rik på fornminnen ända sedan järnåldern, då detta var skärgårdslandskap.

JÄRVA ÄR EN mångkulturell begravningsplats. Hit är alla välkomna, alla religioner och alla sorters gravskick. Här finns plats för kistgravar, urngravar, askgravlundar och en minneslund. Extra stora ytor för kistgravar har byggts eftersom muslimer

JÄRVAFÄLTET

Järvafältet var sedan 1905 militärens övningsområde efter att Gärdet hade lämnats. Otaliga äldre stockholmsherrar har låtsaskrigat härute. Militären började lämna området 1960 och planerna på Järvaområdets bostadsområden tog fart. I snabbt tempo byggdes miljonprogrammets Rinkeby, Tensta, Husby, Akalla och Kista, nya städer ramade in fältet. Det var på vippen att också det bebyggdes. När Sollentuna kommunfullmäktige röstade om saken vann förslaget att bevara naturområdet med en enda röst. Fältet förblev oförändrat, det som idag är en av storstadens gröna lungor.

begravs på det viset och många bor här i området. Även många ortodoxa kristna vill ha kistgravar. Platsens framsida, med parkeringar och en modernt herrgårdsliknande ekonomibyggnad, präglas av Tensta vattentorn, en bjässe i betong som ett gåtfullt rundtempel. Här inleds begravningsplatsen med fem poppelöar, upphöjda ytor omgivna av pelarpopplar som ska bli 25 meter höga.

Ytorna är ännu tomma och väntande. En rad med tio barngravar är extra vemodig. Inåt området tar landskapsöar vid, omgivna av staket eller kallmurade granitmurar, som småländska stenmurar, fast elegant lagda i vida bågar. Det är gedigna arbeten som vittnar om ambitionsnivån i den här platsen. Murarna är lagda av stenentreprenören Strixen, som fick uppdraget på grund av sin särskilda expertis inom just kallmurning.

Ceremonibyggnaden är ritad av danske Bjarne Frost och har nominerats till Årets Stockholmsbyggnad. Öländsk kalksten i golvet, väggar i gran och ett fönsteröga i taket är en blinkning till Skogskyrkogården och Gunnar Asplund.

FOTO: PETER EKLUND

– Kallmurning är vår grej, vi kallmurar cirka 2000 meter om året. Vi kilar ner blocken själva, det är ett hantverk där vi tar mycket hänsyn till stenen, säger Andreas Nilsson på Strixen, med stenhuggeri i Hässleholm.

Murarna står i så kallade "Ha-ha"-anläggningar, där muren rests i ett dike så att murverkets ovansida ligger i nivå med den omgivande markytan. Det betonar siktlinjer och landskapets öppenhet, men hindrar ändå djur att ta sig in. Ha-Has är en uråldrig stängselmetod, först omskriven i Frankrike i början av 1700-talet. Namnet sägs komma från de överraskade, förtjusta rop som hördes när illusionen av en obruten markyta bröts av diken med sänkta murar. Det är ovanligt med Haha-murar i Sverige idag, men det förekommer i kyrkomiljöer och slottspark. Särskilda krav ställs på stenläggarna.

– Vi får tänka annorlunda, vara extra observanta och luta murarna extra beroende på marktrycket inifrån. Det är noga med liggsidorna. Allt måste väga bakåt, förklarar Andreas.

Öar var temat i det vinnande förslaget i den arkitektävling för den nya begravningsplatsen som avgjordes redan 2010. Total lämnades 111 förslag in. Bakom det vinnande förslaget Öarna, stod det danska kontoret Kristine Jensen Tegnestue tillsammans med arkitekten Poul Ingemann.

– Arkitekterna ville förändra så lite som möjligt i landskapet, berättar Annelie Sjöström när vi vandrar ut mot det nyligen formade landskapet, på en gång lågmält och rymmande spännande stationer. Vid gravöar och vattenposter står små trätorn, utan egentlig funktion annat än att markera ingångar. Tillsammans ger tornen känslan av ett landskap med kyrkspiror, en poetisk dubbel exponering av närhet och historiskt perspektiv. Om kvällarna fylls trätornen med varmt ljus. Mattias Odelby tillhör underentreprenören JVAB som hade hand om alla mark-

arbeten. Det danska kontorets landskapsarkitekt Anna Rämert ritade stenläggningarna och var på plats under byggtiden.

– Det var ett väldigt komplext jobb, det svåraste i min karriär, allt från handlingar till utförande med många speciallösningar. Arkitekterna hade inte tänkt i konstruktionsväg, utan vi fick ofta klia oss i huvudet och lösa saker på plats, säger Mattias Odelby.

DET ÄR VANLIG vardag i Järva och människor samlas till en muslimsk begravning. På ett halvår har ungefär 50 begravningar skett här ute, den första redan några dagar efter invigningen.

– På en kristen begravningsceremoni brukar det vara kanske 25 personer och då sker gravsättningen oftast efteråt, medan en muslimsk kan dra flera hundra personer, säger Annelie Sjöström.

Folk kommer gående i grupper uppifrån Tensta och Hjulsta, bilar dammar in, en chartrad buss töms på folk. En stor samling sörjande, anhöriga och vänner väntar på den döde. En begravningsbön ekar i högtalare när en bil anländer med kistan som ska sänkas i orörd jord, med den dödes ansikte vänt i riktning mot Mekka. Det är tjugusigt att på så vis möta soluppgången och den heliga stadens position långt bort i öster, förbi E4:an, bort från Stockholm, Sverige, Europa, en fantasins och längtans siktlinje. Så knyts platser ihop, även globalt. Vackert gröna gravmarkörer i trä med namn sätts vid gravarna, vissa i väntan på gravsten. En muslimsk begravning ska ske snabbt, helst inom 24 till 48 timmar, av respekt för den döde. Därför ligger alltid några grävda gravar redo härute.

I det arrangerade landskapet blir det tydligt att Järva begravningsplats är en yngre släkting till den världsberömda Skogskyrkogården i Stockholm, många arkitekters Mekka, ett

Rödrosig i olika ytbearbetningar.

KINNEKULLEKALKSTEN I RÖDA ELLER GRÅ NYANSER

Vår slitstarka kalksten som brutits på Kinnekulle i flera generationer är vacker såväl inomhus som utomhus.

Med vår yrkesskicklighet kan vi hjälpa dig med allt från det lilla enkla till den svåra renoveringen.

Vårt sortiment av kalksten passar till allt från golv, trappor, bänkskivor, murar eller terrassplattor.

Välkommen att besöka oss på thorsberg.se eller via telefon 0510-54 00 56.

THORSBERG STENHUGGERI

skulpterat landskap, skapat från 1915, då de unga arkitekterna Sigurd Lewerentz och Gunnar Asplund vann en tävling om en ny begravningsplats. Som i Järva var utgångspunkten ett befintligt område med tallskog och några grustag, som under ett par decennier omformades till ett naturlandskap med olika karaktärer, tallarnas "pelarsalar" och björkskog. År 1994 blev Skogskyrkogården ett av Unescos världsarv. Även den nyfödda släktingen i Järva är ett underverk av lyhördhet. Omsorgen om besökarna är central. Sorgen vid en begravning får en riktning från mörker till ljus när platsen tar oss i handen och leder oss vidare in i skir björkskog där stenlagda gångar ringlar neråt vattnet. Sjön utanför har återfötts genom grävning i den sankta resten av en havsvik, igenväxt med sly. Här ute drog grävskoporna igång hösten 2021 och tog bort dräneringen som lades dit i samband med att Granholmstoppen byggdes på 1970-talet. Vid årsskiftet hade den konstgjorde sjön börjat vattenfyllas. Idag finns ett rikt fågelliv. Ett träd i strandkanten har fallit.

– Vi har fått hit bävrar också. De har flyttat från Igelbäcken och hit. Det är lite mer problematiskt, berättar Annelie Sjöström.

Fallna träd får ligga i naturreservatet för den biologiska mångfaldens skull. På en skogsås mot öster ligger minneslunden. En slingrande stig mellan fallna stammar leder dit upp och slutar i en cirkel av corteenstål, en trend för 15 år sedan, men vackert här i naturen.

– För att värna om marken körde vi upp stålplattorna med häst och vagn genom skogen. Det är bra att börja göra saker på andra slags sätt, säger Annelie Sjöström.

Mellan björkarna skymtar Ceremonibyggnaden vid en vattenspegel, ett särpräglad hus för begravningsceremonier, men också borgerliga vigslar. Det är ritat av danske Bjarne Frost och har nominerats till Årets Stockholmsbyggnad.

– Kanske kan vi ha konserter här inne?, funderar Annelie Sjöström.

100 PERSONER RYMS i salen med öländsk kalksten i golvet, väggar i gran och ett fönsteröga i taket, en blinkning till Gunnar Asplund, som om himmelska makter kunde kika direkt in.

En glasvägg kan dras åt sidan, likt den väldiga väggen i Det heliga korsets kapell på Skogskyrkogården som kan sänkas till direktkontakt med landskapet. Även i Järva kan besökare kliva ut ur huset och skåda mot en gedigen himlatrappa, 87 granitsteg upp mot Granholmstoppen, en av platsens extravaganser.

– Trappan var knepig. Det brukar inte byggas trappor utan vilostöd på mitten, men här är det en enda lång väg upp.

Det var utmanande att kunna få in grävmaskiner som kunde lyfta stenen. Det tog nog ett år att bara göra trappan, säger Matias Odelby.

Den kommer i framtiden att leda till gravarna i etapp 2 av begravningsplatsen som antagligen ska ta kullen i besittning. Det sker tidigast om tio år. Granholmstoppen hör till platsens själ. Den är en konstruerad höjd skapad under 1960-70-talen av stenmassor från bygget av tunnelbanans blå linje.

– Kritiker av begravningsplatsen hävdade att gravarna skulle hamna i soplager, men det var felaktigt. När vi grävde fraktade vi bort stenmassor, betong, armering, men det fanns inga sopor

Översiktsvy med murar i bland annat Broberg Röd Bohus och hållar i Tossene Grå Bohus.

och marken var renare än väntat. All jord som används i gravöarna är ny, berättar Annelie Sjöström.

Granholmstippen, som den först hette, skulle ha blivit mycket högre än den är idag, om den inte hade kollapsat. Den sankta marken tålde inte trycket från bergmassorna, högen sjönk ihop och spreds ut åt två håll. Redan innan toppen började byggas fanns planer på en gravplats här. Kyrkogårdsförvaltningen pejlade framtidens förstäder och insåg behovet av begravningsmark. Planer fanns på en plats med "månkratrar" – ett aktuellt tema på 1960-talet – men också en föregångare till ö-temat.

Den demokratiska processens tempo och överklaganden hindrade bygget av begravningsplatsen under en del år. Området har sedan 30 år varit hemvist för Järva Discgolfpark, med en prisbelönt anläggning som sträcker sig upp på Granholmstoppen. Stockholms stad äger marken och discgolf företaget har ett bankkontrakt till 2031 på en stor del av den yta som man tidigare nyttjade.

Järva begravningsplats är fortfarande i sin linda. Hur kommer man hit? Angöringarna är ännu en smula diffusa. E18 är en barriär mot Tensta och Hjulsta och suset från motorvägen hörs överallt, även om tunneln under Tenstaterrassen dämpar ljudet. Bostadsområdena ska öppnas mot Järvafältet och nya hus resas över motorvägen. En ny bro byggs. Busslinje 517 ska få en hållplats nära den groende, växande och alltmer omtyckta begravningsplatsen, i år belönad med Sveriges Arkitekters pris Landmärket, för "exceptionell samtida landskapsarkitektur", en plats att längta till. ■

Beställare: Stockholms stads kyrkogårdsförvaltning.

Ansvarig landskapsarkitekt: Kristine Jensen Tegnestue.

Stenentreprenör: Strixen m fl.

Stenleverantör: Hallindens Granit, Zaarstone m. fl.